

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Юденкова Олена Петрівна,
кандидатка педагогічних наук,
*доцентка кафедри методики професійної освіти та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти ДЗВО «Університет
менеджменту освіти» НАПН України*

Досягнення довгострокового економічного зростання, конкурентоспроможності та соціальної справедливості є головними пріоритетами для України в умовах війни і в період повоєнного відновлення. Важливу роль у реалізації цих завдань відіграють інвестиції в молодь, розвиток людського потенціалу. Професійна освіта є ключовою у вирішенні поставленого завдання і має дати випускникам шкіл найкращий старт у житті. Сьогодні всі молоді люди потребують широкого набору компетенцій, щоб знайти повноцінну роботу, бути залученими громадянами до розвитку демократичних процесів та досягти успіху в житті. Високоякісна професійна освіта для всіх допоможе Україні досягти своїх економічних і соціальних цілей у складний повоєнний період відновлення і сприятиме конкурентоспроможності та інноваціям. У зв'язку з цим, має відбутися повна трансформація цього складника освіти .

Трансформаційний період у розвитку конкретного суспільства – це особливий процес, який має свою структуру, тенденції розвитку та методи регулювання. Розробкою термінології в аспекті реформ освіти в Україні та зарубіжжі займалися такі вчені, як, Л. Березівська, А. Василюк, М. Михальченко, Н. Побірченко, А. Сбруєва, С. Сисоєва, К. Шихненко та ін. Документами, що визначають стратегічні орієнтири трансформацій в освіті у кордонах ЄС, є «Європейська рамка ключових компетентностей для навчання протягом життя» (2006, 2018), «Європа 2020» (2010), «Освіта й навчання 2020» (2009), «Новий погляд на освіту» (2012) «Удосконалення і модернізація освіти. Висока якість освіти для всіх» (2016) тощо. У США закони «Жодної дитини поза увагою» (2002) та «Кожен учень досягає успіху» (2015) забезпечують упровадження стратегічних змін для підвищення якості національної освіти.

Для визначення категорії «трансформація освіти» використовується ряд термінів. Термін «трансформація» (від лат. *transformatio*) сучасний словник української мови трактує як зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей чого-небудь. Для уточнення терміну «трансформація» звернемося до суміжних гуманітарних наук таких як соціологія, філософія.

Американський антрополог Д. Аберле запропонував визначення трансформаційним і реформаторським рухам. Зокрема трансформаційні рухи він розуміє як такі, що спрямовані на повну, великомасштабну, радикальну зміну структури, суспільства, частиною якого вони є. У свою чергу, реформаторські рухи є спрямованими лише на зміну деяких аспектів структури, суспільного ладу [4, с. 588]. Таким чином соціологи розглядають суспільну трансформацію як важливі, кардинальні процеси змін у «суспільствах» або соціальних системах.

Н. Побірченко розглядає трансформації освіти як творчий процес перенесення сутнісних ознак інноваційних досягнень певного профілю освіти на інший профіль освіти з метою їх об'єднання [2]. До ключових ознак терміну «освітніх трансформацій», що виділені науковцем, відносимо: 1) вони є постійним явищем, яке відбувається або стихійно, або організовано; 2) вони є цілеспрямованим явищем; 3) мають незалежну ціннісно-мотиваційну орієнтацію. Отже, можна зробити висновок, що зміст поняття «трансформація» в трактуванні Н. Побірченко містить у собі структурну, якісну переробку освітньої системи із запровадженням сутнісних інновацій.

Поняття «реформування» через освітологічний контекст ґрунтовно висвітлено українською вченою С. Сисоєвою. Зокрема вона визначила три причини реформування: 1) цивілізаційні зміни, зокрема винахід й подальший активний розвиток інформаційно-комунікативних технологій; 2) соціально-економічні трансформації на політичному, соціальному та економічному рівнях; 3) наміри країни з подальшою практичною реалізацією щодо приєднання до певного інтегрованого економічного й освітнього простору [3].

Аналіз понятійного апарату з проблеми трансформацій в освіті вітчизняними вченими-педагогами дав змогу виділити сутнісні ознаки

досліджуваних дефініцій. Сутнісною ознакою процесу реформування є те, що він, частіше всього, ініціюється й завжди проводиться владними структурами. Реформування — це зміни, що відбуваються шляхом реформи (реформ), для яких властивим є чітке усвідомлення мети, без кардинального перетворення системи. Модернізація — це складник більш широкого процесу (трансформації, або реформування), типовою особливістю якого є оновлення, осучаснення, проте не всієї системи, а лише окремих її елементів. Поняття «трансформація» містить у собі фундаментальне, структурне, довготривале, якісне перероблення освітньої системи із запровадженням інновацій. Причому трансформація може містити компоненти реформування й модернізації [4]. Проте, незважаючи на широку вживаність у педагогічній літературі терміну «трансформація», власне саме воно не достатньо розроблено. Зокрема у вітчизняній педагогічній енциклопедичній та словниковій літературі сам термін взагалі відсутній.

Накопичений у зарубіжжі практичний досвід та теоретичні узагальнення щодо характеру, алгоритму й впливу трансформацій набувають особливої актуальності в умовах руху України до синхронізації національної освіти зі стандартами провідних країн зарубіжжя у зв'язку з отриманням статусу кандидата у члени ЄС (2022 р.). Упровадження концепції навчання впродовж життя та компетентнісного підходу відповідають основним пріоритетам освітнього простору провідних країн Європи та США. Проголошені урядом України трансформації в освіті (Візія майбутнього освіти і науки України, 2023) потребують розроблення дієвих механізмів реалізації запланованого з урахуванням можливих викликів глобального та регіонального характеру.

Отже, традиційна система професійної освіти буде трансформована ближчим часом. Вона має стати відкритою до викликів ринку праці і гнучкою, щоб здобувачі освіти могли мати індивідуальні освітні траєкторії відповідно до їх потреб та інтересів, якісно користуватися рівними можливостями протягом усього життя (у тому числі здобуваючи часткові кваліфікації).

У навчанні впродовж життя заклади професійної освіти (ЗП(ПТ)О) відіграють ключову роль, але необхідні термінові реформаторські дії як

педагогів-практиків так і управлінців для покращення якості та ефективності професійної освіти. Можна виділити три основні проблеми з точки зору ефективності, актуальності та оперативності змін: існують недоліки у розвитку компетентностей та сучасних навичок у здобувачів освіти; професійна освіта може відігравати сильнішу роль у просуванні підприємництва для розвитку регіонів; швидкість технологічних і цифрових змін глибоко впливає на нашу економіку та суспільства – профтехи повинні краще реагувати на цю нову реальність, системно цифровізуватися.

Наразі, надзвичайно швидко потрібні трансформації змісту і форм трансляції професійно-спрямованих дисциплін та організації професійно-практичної підготовки в закладах професійної освіти. Завдяки прямим підключенням до електронних баз даних, стане легко отримати інформацію про новітні технології та тренди в галузях, підключитися до електронних тренажерів (машинне навчання), налагодити ефективну комунікацію з партнерськими організаціями. Має відбутися трансформація всього освітнього процесу в системі професійної освіти. Це, можна назвати «революцією» у професійній освіті. Необхідність у викладачеві, як трансляторі знань вже відійшла на задній план, сьогодні це ментор, коуч, наставник. Поступово зміниться роль і набудуть нового компетентізованого значення трудові функції педагогічних працівників.

Окрім цього, заклади професійної освіти мають ключове значення для людей різного віку у підвищенні кваліфікації та перекваліфікації для їхнього особистого розвитку та кар'єри. У зв'язку з цим, ЗП(ПТ)О мають формувати у випускників навички, необхідні їм для реалізації можливостей працевлаштування як сьогодні, так і в майбутньому.

Можемо окреслити три широкі сфери, у яких необхідні термінові дії для забезпечення переходів на нову якість:

- Трансфер технологій в освітній процес та формування у випускників сучасних навичок. Основна увага буде зосереджена на нових моделях організації освітнього процесу (навчально-виробничого), включаючи співпрацю з ключовими стейкхолдерами, використання цифрових технологій та хмарного

середовища для покращення навчання та покращення якості освіти. Застосовувати інструмент самооцінки цифрової спроможності (SELFIE), щоб ЗП(ПТ)О могли на добровільній основі та з використанням набору загальних критеріїв оцінювати свій цифровий потенціал і розвивати та вдосконалювати спосіб використання технологій для навчання в епоху цифрових технологій.

- Формування нових ціннісних відносин до суб'єктів освітнього процесу і між ними. З однієї сторони - підтримка педагогічних працівників та керівників ЗП(ПТ)О: мета полягає в тому, щоб досягти відмінного викладання та навчання, гарантуючи, що педагогічні працівники та керівники закладів освіти добре підготовлені та отримують підтримку та визнання, на які вони заслуговують. Основна увага має зосереджуватися на заохоченні співпраці між професіоналами в галузі освіти й галузевих підприємств, допомозі їм адаптувати та інновувати свою практику та зробити кар'єру педагога та керівництва закладу освіти більш привабливою. Розвиток нової рамки компетенцій для підтримки самооцінки та розвитку педагогічних працівників. З іншої – максимальне забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії учнів у масовій системі професійної освіти та реальний людиноцентричний підхід. Наприклад: розширити співпрацю між закладами професійної та вищої освіти, зробивши студентське партнерство, кооперацію та мобільність молоді більш доступними, а також збагатити цифрове та міжкультурне навчання, сприяючи участі в eTwinning (можливість підвищити рівень англійської та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), досвід командної співпраці та реалізації проектів, нових друзів з Європи та нові знання про культуру та життя молоді з інших країн). Ця платформа, найбільша в світі мережа педагогів, пропонує педагогічному персоналу та учням можливості спілкуватися, співпрацювати та працювати над проектами разом.

- Розробка та переорієнтація управління системою професійної освіти в умовах децентралізації: мета полягає в тому, щоб зробити систему управління професійною освітою більш ефективною, прозорою, гнучкою, адаптивною до змін та незабюрократизованою. Увага має зосереджуватися на забезпеченні якості освітніх процесів та ефективному використанні матеріальних ресурсів,

запровадженні нових функцій для ЗП(ПТ)О. Запропонувати колективам ЗП(ПТ)О рекомендації щодо розвитку кар'єри та професійного розвитку педагогічних працівників і керівників закладів освіти шляхом отримання додаткового фінансування в рамках Education and Training 2020 через серію експертних семінарів та прив'язку до європейського галузевого соціального діалогу в освіті.

Для досягнення поставлених завдань з трансформації в професійній освіті потрібно активізувати співпрацю та обмін досвідом і передовою практикою між органами державної влади, місцевого самоврядування та представниками виробничих кластерів (зокрема, через спеціальну робочу групу), і надати відповідне фінансування для нової матеріально-технічної бази, спонукати до інвестицій через гранди та державну (регіональну підтримку).

З огляду на тривалу тенденцію природного скорочення та старіння робочої сили в країні, що посилена знищенням населення під час війни в основу повоєнного відновлення бути покладено інтенсивний тип відтворення робочої сили. Це передбачає акцентування на розвитку якісних характеристик робочої сили: освіти, професійної кваліфікації, актуалізації навичок, вмотивованості, спроможності до продукування інновацій. Запровадження такого підходу вимагає технологічну розбудову промисловості, результатом чого мають стати поява нових робочих місць з гідними умовами праці.

Основними стратегічними напрямками мають стати: технологічне оновлення промисловості, зміцнення наукової системи, реформування професійної освіти, в цілому освіти і науки в Україні, активізація розвитку малого та середнього підприємництва.

Професійна освіта має адаптуватися до мінливого світу та викликів ринку праці та допомогти сформувати Україну майбутнього. У виконанні цього завдання Україна має надійних зовнішніх партнерів. Команди-реформ ЗП(ПТ)О можуть користуватися програмним документом Європейської Комісії: Стратегія розвитку навичок – Нова програма навичок для Європи – прийнята в червні 2016 року. Наразі, Україна долучилася до Європейського року навичок, який має

чотири основні цілі: сприяння інвестиціям у навчання та підвищення кваліфікації, що дозволяє людям залишатися на своїх робочих місцях або знаходити нові; забезпечення відповідності навичок потребам роботодавців шляхом тісної співпраці з соціальними партнерами та компаніями відповідність прагнень та навичок людей можливостям на ринку праці, особливо для зеленого та цифрового переходу та відновлення економіки; залучення людей з-за меж ЄС з необхідними навичками. Європейський тиждень професійних навичок (EVSW) — це ініціатива Європейської комісії, запущена у 2016 році з метою зібрати разом усі зацікавлені сторони, щоб продемонструвати передовий досвід у галузі професійної освіти та навчання (ПОО) та надихнути інших і проходить під гаслом: #Відкрий свій талант #Європейські професійні навички. Відповідно, пропонуємо закладам професійної освіти долучатися до світових подій:

- Європейського тижня професійних навичок 2023, який пройде 23–27 жовтня 2023 року, проллє світло на те, наскільки професійна освіта та навчання мають ключове значення для людей різного віку.

- Тижня коду ЄС, який проходитиме з 7 по 22 жовтня 2023 року, — це масова ініціатива, яка у веселій та захоплюючій формі дозволить кожному навчитися програмування та цифрової грамотності.

Ми надихаємося, коли вчимося одне в одного, обмінюємося ідеями, здійснюємо взаємне навчання та обмін передовим досвідом. Все це і є основою інновацій в освіті. У подальшому пропонуємо через локальні регіональні та всеукраїнські діалогові майданчики усувати невідповідності майбутніх навичок і сприяти досконалості в розвитку навичок у професійній освіті, вирішувати питання про вплив інновацій та цифровізації на розвиток ЗП(ПТ)О.

Список використаних джерел

1. Гіденс Ентоні. Соціологія / Ентоні Гіденс. / Пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; наук. ред. О. Іващенко. – К.: Основи, 1999. – 726 с.

2. Побірченко Н. А. Трансформація психологічних процесів в освітології / Н. А. Побірченко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. — К.: Київський ун-т ім. Б. Гринченка, 2012. — № 3–4. — С. 118–123. <https://core.ac.uk/download/pdf/19668096.pdf>
3. Сисоєва С. О. Освітологічний контекст освітніх реформ / С. О. Сисоєва // Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія: монографія / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Віктора Огнев'юка, Світлани Сисоєвої. — К.: ТОВ «Видавниче підприємство “ЕДЕЛЬВЕЙС”», 2013. — 460 с.
4. Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США: монографія / [А. П. Джурило, О. З. Глушко, О. І. Локшина та ін.]. — К.: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. — 192 с.